

ŞAHABEDDİN SÜLEYMAN'IN TARİH-İ EDEBİYYÂT-I OSMANİYE'Sİ ÜZERİNDE EDEBİYAT TARİHİ METODU AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME

Araş. Gör. Nurullah ÇETİN

Fecr-i Âtî kuşağı içinde yer alan Şahabeddin Süleyman (1885-1919), hikâye, piyes, fantaziye, mensûre ve antoloji gibi türlerin yamsıra estetik, pedagoji ve edebiyat tarihi alanlarında eserler kaleme almış bir yazarımızdır.

Bu yazımızda onun *Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniyye* (1328) adlı edebiyat tarihi çalışmasını edebiyat tarihi metodu açısından değerlendireceğiz.

Şahabeddin Süleyman, bu eserini idadiler için ders kitabı olarak hazırlamıştır¹. Bundan dolayı bu çalışmaya her bakımdan sistemli ve bilimsel bir edebiyat tarihi demek mümkün değildir. Ancak "tezkire" geleneğinden modern anlamdaki "edebiyat tarihi"ne geçişte önemi yadsmamayacak bir çalışma olarak değerlendirilebilir.

A- TASNİF SİSTEMİ

Şahabeddin Süleyman, edebiyatın oluşumuyla toplum biçimlerinin meydana gelmesi arasında doğru orantılı bir ilişki bulur. Yazar, edebiyatı kendi içindeki gelişimi ve değişimiyle değerlendirmek yerine, toplumun sosyal durumlarıyla benzerlik kurarak açıklamaya çalışır. Onun:

"Bir edebiyâtın teşekkülü eşkâl-i cemiyetin teşekkülâtına benzer"², cümlesi, bir ölçüde bu düşünceyi verir.

1 Nâzım H. Polat, *Şahabeddin Süleyman*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1987, s. 131.

Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi* 1. Cilt. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984, s. 480.

2 Şahabeddin Süleyman, *Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*, Sancakyan Matbaası, İstanbul 1328, s. 14.

Yazara göre insan toplumları, insanlar gibi kısa bir hayata sahip değildir. Bir toplum biçiminin değişmesiyle o toplumun temeli, esası değişmez. Bir toplumun tarihinde bir çok değişimler bulunabilir. İşte bu sebeple toplum biçimlerinin değişmesi oranında çeşitli edebî dönemler ortaya çıkmaktadır:

"Cemiyât-ı beşeriyye, münferid insanlar gibi kısa mahdûd, fânî bir hayâta mâlik değildir. Bir şekl-i cemiyetin tebeddülüyle esâs-ı cemiyet de tebeddül etmez. Bir milletin târihi muhtelif teşekkülâtı, muhtelif tebeddülâtı muhtelif eşkâl-i cemiyeti hâvidir. Maamâfih cemiyetin şeklinin tebeddülâtı nisbetinde muhtelif edvâr-ı edebîyye her millette vardır. Buna binâendir ki edvâr-ı edebîyye nâmıyla her milletin tarihinde muhtelif edebîyyât devreleri vardır."³

Bu ifadelerden anlaşılabilceği gibi Şahabeddin Süleyman, edebiyat tarihini tasnif sisteminde sosyolojik yaklaşımı benimsemektedir.

Yazarın eserinde uyguladığı edebiyat tarihini tasnif şeması, ana çizgileriyle şöyle gösterilebilir:

Giriş: s. 1-24

Birinci Devir: s. 24-275. Âşık Paşa'dan Tanzimat'a kadar olan dönem.

ikinci Devir: s. 275-346. Tanzimat dönemi.

Zamân-ı Fetret: s. 346-359. Bu dönem. "Fetret-i Edebiyye"- adını almakta olup Muallim Naci, İsmail Safa ve Nâbizâde Nâzım'ı kapsamaktadır.

Üçüncü Devir: s. 359-378. Bu döneme de "Edebiyyât-ı Cedide" adı verilmektedir.

Şahabeddin Süleyman, kısaca özetlenen bu bölümlenmeyi şu ifadeleriyle dile getirmektedir:

"Biz edvâr-ı edebîyyeyi on ikinci asır-ı hicrî nihâyetiyle on üçüncü asr-ı hicrî evâilinde husule gelen teceddüd-i şekl-i cemiyete kadar birinci devir, ondan sonraki devri ikinci devir, Nâcî zamanını zamân-ı fetret ve edebîyyât-ı cedîdeyi de üçüncü devir telâkki edeceğiz"⁴.

Yazar, kendi düzenlemesinde "Zamân-ı Fetret"i bir dönem olarak aldığına göre ona devir numarası vermemesi, bu dönemin "Üçüncü

3 A.g.e., s. 15.

4 A.g.e., s. 15-16.

Devir" diye adlandırılması gerekirken somaki döneme bu numaranın verilmesi, bizce çelişkili bir durumdur.

Şahâbeddin Süleyman, sistemini ortaya koymasıyla birlikte kendisinden öncekilerin tasnif anlayışını da eleştirmeden edemez. Eski edebiyat uzmanlarının Nedim'le "İkinci Devr"i açmak istemelerini doğru bulmaz. Zira ona göre Nevşehirli İbrahim Paşa zamanı yeniliklerin başlangıcı olarak düşünülürse de bu başlangıçla hemen bir edebî dönem açmak mümkün değildir. Çünkü Nedim, yeni hayâllerle, yeni sözlerle, yeni bir üslûpla şiir söylemişse de esas ruh itibariyle maziden ayrılmamış; yalnız eski vücûda yeni bir süs, yeni bir renk ilâve etmiştir⁵.

Yazarın tasnif sistemini gerek teorik olarak gerekse şematik olarak özetledikten sonra şimdi de ayırdığı edebî dönemleri kısaca ortaya kayılım:

Giriş

Bu bölümde "sanat felsefesi", "Türkçe" ve "Türkler" konularında bazı değerlendirmeler yer alır.

Ayrıca yazar, 16. yüzyıla kadarki Anadolu Türklerinin sosyal ve siyâsî bakımdan derlenme, toparlanma çabası içinde olduklarını vurgulayarak bu dönem edebiyatının göz önüne alınmadığını ifade eder.

I. Devir

Şahâbeddin Süleyman, burada şiirin doğuşuna ilişkin dinî muhtevalı tarihî olaylardan söz eder.

Dönem, Âşık Paşa ile başlatılır ve Mütercim Asım'la bitirilir. Bu iki sanatçı arasında kırk şair ile yedi nesir tarzıyla uğraşan sanatçı yer almaktadır. Ancak Türk edebiyatının çok önemli edebî simalarından bazılarına yer verilmemiştir. Kadı Burhâneddin, Ahmedî, Nev'î, Atâî gibi şair ve yazarlar esere alınmamıştır.

Bundan başka dönemin sonuna "Umûmî Bir Nazar" başlığıyla genel bir değerlendirme yazısının konulduğunu görmekteyiz.

II. Devir

Bu bölümde yazar, " I . Devir" e aykırı olarak dönem hakkındaki genel değerlendirmeyi baş tarafa koymuş diğer taraftan ilk edebî şah-

5 A.g.e., s. 16.

siyet olarak dönemin müjdeleyicisi kabul ettiği Akif Paşa'yı almıştır. Bunu izleyen diğer nesir yazarları olarak Reşid, Fuad ve Pertev Paşa gibi resmî nesir yazarlarını veriyor. Zira yazara göre bu dönemde ilk değişiklik, nesir türünde gözlenmektedir. Dolayısıyla gene " I . Devir" in aksine dönemi naşirlerle başlatıyor.

" I . Devir" de olduğu gibi bu devirde de çok önemli bazı sanatçılar esere alınmamıştır. Bunlardan Ahmet Mithat ve Sami Paşa-zâde Sezâî ilk akla gelenlerdendir.

Zamân-ı Fetret

Yazar, "Fetret-i Edebiyye" adını verdiği bu dönemde Muallim Naci, ismail Safa ve Nabi-zâde Nâzım'ı yüzeysel olarak kısaca değerlendirmiştir.

III. Devir

Bu dönem, yazara göre Muallim Naci'nin dil ve edebiyatımızı geriye döndürme hareketine karşı tepki olarak ortaya çıkan Edebiyat-ı Cedide dönemidir. Gerçekte bu dönemi, Hâmit devrinin devamıdır. Ancak araya Muallim Naci girmiştir.

Bu devirde de Ali Ekrem, Ahmet Hikmet ve Ahmet Şuayp gibi önemli edebî şahsiyetler, inceleme dışı bırakılarak büyük bir eksiklik yaratılmıştır.

Divan Edebiyatı, yeni edebiyatın belli başlı şahsiyetlerini, Fetret-i Edebiyye ve Edebiyyât-ı Gedîde'yi ele alan Şahabeddin Süleyman, Halk edebiyatı, Tekke edebiyatı gibi diğer zümre edebiyatlarına yer vermemiştir.

B- DÖNEM ANLAYIŞI

Şahabeddin Süleyman'da az çok bir dönem anlayışı olmakla birlikte, belli bir düzene bağlı sistematik bir şekil içinden döneme bakış görülememektedir.

Yazarın dönem anlayışının en belirgin özelliklerinden birisi, edebî dönemin genel durumunun sergilendiği bölümün en başta olması gerekir ken son kısımda yer almasıdır. Nitekim I. Bölümün sonunda "Umûmî Bir Nazar" başlığıyla o dönem hakkında derli toplu bir değerlendirme vardır. Burada yer alan en önemli unsur, dönem içinde Türk dilinin özellikleri ve genel durumuna ilişkin görüşlerin ortaya konmasıdır.

Şahabeddin Süleyman, I. Dönem olarak aldığı Osmanlı edebiyatını tedkik edeceğini ve bunun için önce dilden başlamak gerektiğini söyler ve hemen arkasından "Osmanlı Lisânı"⁶ başlıklı bir konuya girer:

"Osmanlılar tamâmiyle tesis-i istiklâl etmeden karşılarında eskiden gelmiş, o zamanın merkez-i ziyâ-yı maârifî, menba-ı sanatı olan İran'ın tarz-ı inşâsını lisânî, resmîsi ittihâz etmiş, hattâ kendi lisânını eski, ka-ba şeklinden çıkarmak için hâl-i tekâmülde bulunan İran lisânıyla Arap lisânından bir çok kelimeler kabul etmiş Selçukî Türkleriyle, ba'dehû Türkistan'dan akın akın gelen Türkmen, Türk aşâirini, Anadolu'nun dâire-i İslâmiyete girmiş eski ahâlîsini bulmuştu"⁷.

Böylelikle yazar, Osmanlı Türkçesinin tarihî şartlarla Farsçadan, dînî ve coğrafi şartlarla Arapçadan etkilendiğini söyler. Bunun yanında "Tecdüdüât ve Nesir" başlıklı yazıda da "Edebiyyât-ı Kadîme" diye adlandırdığı Osmanlı edebiyatı döneminin dilini eleştirir. Bu eleştiriler, bir dönemin edebiyat dilinin sübjektif hükümlerle değerlendirilmesinden öteye pek gitmez:

"Edebiyyât-ı kadîme lisânı seci'leriyle, kâfiyeleriyle, bî-ma'nâ sanâyi-i edebiyesiyle, husûsiyle bütûn kelimeleriyle o kadar boğmuş, o kadar en ciddî, en müfîd şeyleri ifâdeden âciz bırakmıştı ki şekl-i cemiyetin tecdüdüyle, Garbin Şarka tenfiz-i itiyâd ve ulûm etmesiyle bu eski zarf-ı müzeyyenî yırtmak, yeni bir şekilde ifâde-i beyân etmek lüzumu hiss olunmuştur. Hattâ edebiyât-ı kadîmede bile ciddî şeyler yazmak; efkârını kelimelere, hayâllere, sanatlara feda etmemek isteyen kimseler biraz bu sanâyi-i edebiyeyi unuttur gibi olmuştur"⁸.

Bu yönlü düşüncelerin paralelinde "İkinci Deyir" in de dil anlayışını sergilemeye devam etmiştir, ikinci dönem edebiyatçılarının dili kapalıktan kurtarmak istediklerini, onu sadeleştirmeye çalıştıklarını ve dille ilgili diğer yeni düşünce ve uygulamaları ortaya koyduklarını anlatır.

Yazar, yer yer bazı edebî dönemlerin fikrî, felsefî ve dînî temellerine de işaret etmektedir. Gene Osmanlı edebiyatından söz ederken bu dönem edebiyatında tasavvufun önemini vurgular:

"Edebiyyât-ı Osmâniyyenin mebâdîsinde tasavvuf ehemmiyet-i mahsûsayı hâiz olduğu için burada biraz da ondan bahsetmek lâzımedir"⁹.

6 A.g.e., 8, 7.

7 A.g.e., s. 8.

8 A.g.e., s. 275-276.

9 A.g.e., s. 18.

Bütün dönemler için geçerli olmamakla birlikte bazı dönem edebiyatlarının muhtevasının verildiğini görmekteyiz. Ancak bu konu oldukça yüzeyseldir. Örneğin "ikinci Devir" diye adlandırdığı dönem için şu ifadeleri kullanıyor:

"Bir de bu devirde edebiyatta gâye-i ahlâkî, bir fâide-i ictimâiyye aranılmaya başlanmıştır. Saf sanatla yazılmış olan âsâr hakkında i'tâ edilen re'y ve mütâlaâtta bu âsâr güzel olmakla beraber şöyle veya böyle bir maksadı takip etmiş şöyle müfid bir mevzu üzerinde gezdirilmiş bulunsaydı memleket ve vatan için neler temin etmezdi yolunda cümleler istimâline başlanılmıştır"¹⁰.

Şahabeddin Süleyman, bazı dönemlerde edebiyatımız üzerindeki yabancı etkilerine yer verir ama bu görüşünü derinleştirmez. "ikinci Devir" adlı dönemde Doğu edebiyatının yanında Batı edebiyatının da etkisinin söz konusu olduğunu vurgular:

"Sanatta faide ve ahlâk nazariyesi doğrudan doğruya bizde üdebâ ve şuarânın mahsûl-i fikri, mevlûd-ı hissiyatı değildir. Bu garbın bir nüfuz ve tesiridir.

Edebiyatımız ikinci Devriyle eski menâbi-i edebiyesine bir de Garp menbâmı ilâve etmiş oluyor. Şark mekteb-i edebîsini tamâmiyle terk edemeyerek Garp mekteb-i edebîsinden de istifâdeye şitâb ediyor"¹¹,

Yazar, edebî dönemleri ele alırken genellikle subjektif yargılar verir. Böyle bir tutum, bilimsel edebiyat tarihçiliğiyle bağdaştırılamayacak bir davranıştır. Örneğin, "Fetret-i Edebiyye" adını verdiği dönemi objektif bir bakışla değerlendirmek yerine onu baştan mahkûm edici, yanlı ve öznel yargılarla sunma gayreti içindedir:

"Nâcî Efendi'nin makâm-ı riyasetinde bulunduğu Fetret-i Edebiyye, İrticâ-ı edebî bereket versin ki pek az zaman sürmüştür. Denilebilir ki "Nâciyyûn" mesleğinin hükümfermâ olduğu zamanda âsâr-ı mühimme sâha-i edebiyâtı tezyîn edememiştir"¹².

Modern edebiyat tarihçiliği için vazgeçilemeyecek unsurlar olan saydığımız bu özelliklerin yanında Şahabeddin Süleyman, bir edebî dönemin aydınlığa kavuşmasında çok önemli olan devrin sosyal, siyâsî vb. durumunu vermemiştir.

10 A.g.e., s. 277.

11 A.g.e., s. 278.

12 A.g.e., s. 354.

C- EDEBÎ TÜRLERE YAKLAŞIM

Şahabeddin Süleyman'ın *Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*'sinde edebî türlere göre tasnif sistemi bulunmamaktadır. Bu konuda kitabın başından sonuna kadar bilinçli bir düzenlemeye bağlılık anlayışı göremiyoruz. Eserde şair ve naşirler karışık olarak düzenlenmiştir. Örneğin birinci edebî dönemi şiir türüyle -tabiatıyla şairlerle- başlattığı İnalde ikinci edebî dönemi de nesir türüyle başlatmaktadır. Dolayısıyla eser, metodik ve bilimsel olmayan yaklaşımlarla kaleme alınmıştır.

Bunun yanında, şiir türünün kaynağı konusunda tarihte geçmiş dinî ve efsânevi olayları çıkış noktası olarak yaklaşıyor olması ileri bir aşamadır.

Şiirin ilk önce Hz. Âdem'le başladığını, Hâbil-Kâbil arasında cereyan eden bazı olayların şiirin ortaya çıkışında bir etken olduğunu ve ayrıca yedinci kat gökte bulunan ve sürekli Allah'ı medh ü sena eden meleklerin de şiirin doğuşunda önemli katkıları olduğunu iddia etmektedir:

"Şiir ve şâir, aksamı. -Şiirin mebde ve menşei hakkında iki nazariye mevcuddur.

Biri şudur:

"Kütüb-i tevârihte mestur ve elsine-i erbâb-ı esmârda mezkûrdur ki Hz. Âdem ve ebu'l-beşer-i safiyy ki mescûd-ı melâike-i mukarrebîn mehbit-i lugât-ı evvelin ve âhirindir, şiir-i evvel ondan sâdir oldu o zamandan bu âna gelinceye denilip tezâyüd buldu. Ol zaman ki, Kabil, Hâbil'i katletti. Onu görüp Âdem-i safînin sineden sükûn ve karârı gitti. Nice rûzgâr vâlih ü zâr olup mersiye tarzında bir kaç beyti okudu. Tezkire-i Latîfî, s. 8"¹³

İkincisi de kelâm-ı mevzunun, Hak pelle ve âlâya mevzun ve manzum tesbîh ve takdis ile müştâğil yedinci felekte bir melekten sâdir olmuş olmasıdır.

O zaman edebiyatın ne suretle teşekkül ettiği hakkında uzun uzadıya icrâ-yı tedkîkât etmek gayr-i mümkün olduğu için ancak bu gibi "metafizik" kabilinden bir takım rivayetlerle mebde' ve menşei tayin edilmiş, hakikati Cenâb-ı Bârî Teâlâ Hazretlerinin ilm-i İâ-yetenâhîsine bırakılmıştır"¹⁴.

13 A.g.e., s. 24-25.

14 24-25.

Yazarın, şiirin doğuşu konusunda esas aldığı bu olaylar, onun dediği gibi metafizik değil dînî muhtevalı tarihî olaylar olmalıdır.

Şahabeddin Süleyman, yazısına devamla şiirin yazılış sebebini açıklar. Buna göre bir bölük şair, şiirden bir fayda, bir amaç arıyor. Bir kısmı da okuyucuda ya da dinleyicide aşkı doğuracak kalbî titreşimler ve ruhî duygulanmalar meydana getirmek için şiir yazmaktadır. Bu grup, çoğunlukla maksat ve gayesini tasavvufta göstermiştir.

Bazı şairler de büyüklerin kibir ve gururunu okşamak, onlara yakın olmak amacıyla şiir yazmışlardır.

Görüleceği gibi yazar, şiir türünün edebî bir tür olarak doğuşu, ilk ortaya çıkışı, yazılış sebepleri gibi değişik yönlerine değinmiştir.

Ama bununla birlikte edebî türlerin tarihî bir seyir içinde edebî dönemler çerçevesindeki gelişim ve değişimleri, ya hiç verilmemekte ya da kısaca geçiştirilmektedir. Meselâ: "ikinci Devir" adlı dönemin şiir ve nesirdeki yeniliklere şu kadar değinmekle yetinir:

"Fakat bu asırda husule gelen teceddüdât hemen hemen nesirdedir denilebilir. Hudûd-ı şiiri bu teceddüd pek az tecâvüz edebilmiştir"¹⁵.

Ya da bir edebî türün kendi içindeki gelişimine kısaca yer verir. Gene "İkinci Devir" in nesri konusunda şunları söylemektedir:

"Nesir fi'l-hakîka eski hâlimden şekl-i muşa'samdan uzaklaşmıştır. Daha sâde, daha müfîd bir şekle girmiştir. Maamâfih şiir hemen eski libâsını, eski tarzını muhafaza etmiştir. Yalnız biraz lisân itibariyle sadeliğe doğru ilerlemiştir"¹⁶.

Yazarın tür anlayışını veren bir başka özelliği de bazı edebî dönemlerin edebî türlerinin temsilcilerinden söz etmesi. Örneğin son devir olan "Edebiyyât-ı Cedîdenin şiir ve nesir türlerinin temsilcilerini şöyle verir:

"Bu mektebin nesir kısmının riyasetinde Uşşâkîzâde Hâlid Ziya Bey bulunmaktadır"¹⁷.

Konuyla ilgili açıklamalarını biraz detaylı olarak şu yolda dile getirir:

15 A.g.e., s. 277.

16 A.g.e., s. 277.

17 A.g.e., s. 359.

"Şiir Tefvik Fikret'in, Cenab'ın yed-i sehâri altında daha ziyade bir vüsat ve refah peyda etmiş, nesri Halid Ziya daha ziyâde süslemiş daha ziyâde zenginleştirmişti. Mevzuların intihabı, bunların tarz-ı tasvir ve ifâdesi, hissiyatın ihsas ve tebliği, hayâller, terkîbler, kelimeler, hülâsa bütün eşkâl-i edebîyye yeniden tevellüd etmiş kadar yeni ve başka olmaya başlamıştı"¹⁸.

Şahabeddin Süleyman, edebî türleri müstakil bölümler hâlinde, ayrı ayrı genel görünüşleriyle vermekten ziyâde yeri geldikçe değişik yerlerde söz konusu etmektedir. Örneğin Fuzûlî'den söz ederken hikâye türünden özetle bahseder; ama bu açıklamaları onun *Leylâ ve Mecerre*'unu daha iyi aydınlatabilmek için yapar.

Ç- SANATÇILARIN BİYOGRAFİK BİLGİLERİ

Şahabeddin Süleyman, eserine aldığı edebî şahsiyetlerin hayat hikayeleriyle ilgili bilgileri genellikle kendilerine ayrılan bölümlerin en sonuna koymuştur. Bazılarını da orta yerlerde serpiştirilmiş bir biçimde vermektedir. Oysa bilimsel bir edebiyat tarihinde bu tür bilgiler, düzenli bir sıralamalâyla en önce verilmesi gereken bilgilerdir.

Örneğin Süleyman Çelebi'nin eserini kısaca tanıtır ve bunu takiben kimin mahdumu olduğunu ve büyük pederini belirtir¹⁹, buna devamla eserleri, özellikleri ve sanatı hakkında açıklamalar yapar. En son kısımda da onun Bursa'da Hazret-i Emîr Sultan'ın hulefâsmdan cümle-i fukarasından olduğu vurgulanır. Bunların dışında hayatıyla ilgili diğer çok önemli bilgilerin hiç birisi bulunmamaktadır.

Bunun yanında Ahmed Paşa'ya ayrılan bölümün ortalarında da sanatçının ve pederinin sosyal konumu²⁰ ve en başta hangi padişah dönemi şairlerinden olduğu²¹ belirtilmekle yetinilir.

Akif Paşa örneğinde de aynı düzensizlik ve yetersizliği görmemiz mümkündür²².

Gene aynı şekilde Şinasi'nin kimin oğlu olduğu, doğum tarihi, tahsili, mesleği ve ölüm tarihi²³ verilirken Muallim Naci'nin de biyografik bilgileri; doğduğu yerin neresi olduğu, tahsili, matbuat hayatı ve ölüm tarihiyle sınırlı kalmaktadır²⁴.

18 A.g.e., s. 361.

19 A.g.e., s. 32.

20 A.g.e., s. 42.

21 A.g.e., s. 41.

22 A.g.e., s. 282-283.

23 A.g.e., s. 311-312-313.

24 A.g.e., s. 354.

Yukarıda aldığımız örneklerde de görülebileceği gibi edebî şahsiyetler hakkında verilen bilgiler, düzensiz ve eksiktir.

D- SANATÇILARIN ESERLERİNİ VERİŞ VE DEĞERLENDİRİŞ

Şahabeddin Süleyman, şair veya naşirlerin eserlerini ya hiç vermemiş veya eksik vermiştir. Onun bu alanda da metodik yaklaşımı bulunmamaktadır.

Örneğin Ahmed Paşa'nın hiç bir eserini vermez, yalnızca en son kısımda "Kerem" kasidesinden bir alıntı yapmakla yetinir.

Yazar, bazı sanatçıların eserlerini de kesin ve net olmayan ifadelerle sunma yoluna gider.

Örneğin Sinan Paşa'nın eserlerini şu şekilde verir:

"Kıyas-ı Enbiyâya müteallik bir telifi, evvelce zikrettiğimiz haşiyesi, Tezkire-i Evliya nâmında bir makalesi, birçok risaleleri vardır"²⁵.

Yazarın burada varlığını haber verdiği birçok risaleler ve sadece adını verdiği *Tezkire-i Evliya* hakkındaki diğer bilgiler nelerdir? Bütün bunlar hakkında bilgi edinemiyoruz.

Bir diğer örnek de Şeyhî Çelebi. Yazar, bu sanatçının *Hüsrev ü Şirini* tercüme ettiğini, *Varak-ı Gülşâh*, *Hurşîd*, *Ferahşâd* gibi birçok Türkçe destanlar yazdığını mutasavvifâne birçok şiirlerinin bulunduğunu söyler²⁶. Ancak bundan öte bilgi vermez.

Şahabeddin Süleyman'ın edebî şahsiyetlerin eserlerine eleştirel yaklaşımına gelince; yazar, bu konuda da yetersiz kalmaktadır. Böyle olmakla birlikte o edebî eserlerin dili, üslûbu, yazılış sebebi gibi özelliklerine değinmiştir.

Süleyman Çelebi'nin *Mevlid-i Nebtfsi* hakkındaki değerlendirmesi buna bir örnektir²⁷.

Ancak her sanatçının her eseri tahlil edilmemiş ve yorumlanmamıştır. Yapılmışsa bile oldukça azdır.

Yazar, bunun sebebinin kitabının buna hacim bakımından müsait olmadığını belirterek açıklama yoluna gider:

25 A.g.e., s. 46.

26 A.g.c, s. 38.

27 A.g.e., s. 32-33.

"Bir de eserdeki fikirler hep umûmî fikirlerdir. Halbuki her şahsın her eseri ayrıca tahlil edilmiş olsaydı daha ziyâde hakîkata yaklaşmak mümkün olurdu. Fakat kitabın hacmi buna müsaade etmedi"²⁸.

Şahabeddin Süleyman'ın edebî eserleri ele alışında gördüğümüz bir başka tavrı da hemen hemen her sanatçıdan örnek metin parçalarını alıntı yapmasıdır. Bu davranışıyla o, edebiyat tarihiyle antolojiyi birbirine karıştırmaktadır.

E- SANATÇILARIN EDEBÎ KİŞİLİKLERİYLE İLGİLİ BİLGİ VE DEĞERLENDİRMELER

Şahabeddin Süleyman'ın kaleme aldığı *Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniyye* adlı edebiyat tarihi, şair veya nesir yazarlarının edebî kişiliklerinin ele alınıp değerlendirilmesiyle ilgili olarak Abdülhalim Memduh'un edebiyat tarihinden büyük ölçüde farklı bir özelliğe sahip değerlerdir.

Böyle olmakla birlikte Şahabeddin Süleyman'ın eserinde hem anlayış olarak hem de hacim bakımından bilimsel anlamdaki edebiyat tarihçiliğinin vazgeçilmez öğelerinden bazılarını bulmamız mümkündür.

Bunlardan birisi, Abdülhalim Memduh'ta olduğu gibi sanatçılar arası karşılaştırmalar yoluyla edebî değer ve sanatçılığın belirlenmesidir ki Şahabeddin Süleyman, bunu bilinçli bir biçimde zaman zaman uygulamıştır.

Yazar, Şeyhî Çelebi'yi anlatırken onun büyük bir şair olmakla beraber Ahmet Paşa gibi bir müceddid-i şiir ve edeb olmadığına vurgular.

Bu özelliğe bir başka örnek olarak da yazarın Cenap Şehâbeddin'le ilgili değerlendirmesini alabiliriz:

"Cenap'ta bir meziyyet daha var ki ihtiyarlamamak eskimemektir. Cenap hürriyetten sonra Edebiyyât-ı Cedide şuarâsmdan neşr-i âsar edenler daima genç, taze kalanıdır. İkinci devrin dehâ-yı sanatı olan Abdülhak Hâmid Bey eskidiği, hatta çocukça şeyler yazdığı halde Cenap dâima mevkiini muhafaza etmiştir. Fikret Bey de bir istidâd-ı inhitat gösterdiği halde Cenap göstermemiştir"³⁰.

28 A.g.e., s. 378.

29 A.g.e., s. 41.

30 A.g.e., s. 366.

Yazar, bu ifadeleriyle Cenab'ın gerek Edebiyyât-ı Cedide şairleri arasındaki gerekse Hâmid ve Fikret karşısındaki yerini mukayese yoluyla ortaya koymaya çalışır.

Yazarın edebî kişiliği sergilemede sık sık başvurduğu bir başka nokta da sanatçının hangi alanlarda ve ne tür konularda öncülük yaptığının vurgulanmasıdır.

Örneğin Şeyhî Çelebi için şu değerlendirmeyi yapıyor:

"İbtidâ en güzel Osmanlıca mesnevi yazar bu zâttır. Mesnevide gayet güzel ve metîn bir tarza mâlik olmakla beraber gazel ve kaside tarzında gayet eski bir üslûba mâliktir"³¹.

Ahmed Paşa'nın da Türkçeye ilk defa "bir tarz-ı nevîn veren zât"³² olduğu belirtiliyor.

Gördüğümüz diğer örneklerde de Şahabeddin Süleyman Akif Paşa'nın yenilik edebiyatını müjdeleyen³³ kişi ve Şinâsî'nin bizde ilk defa "münâkaşât-ı kalemiyye" yi başlatan zât³⁴ olduğunu bir de Muallim Naci'nin "Nâciyyûn" denilen bir zümreyi doğurduğunu söyleyerek onların sanatçı kişiliklerini belirlemeye çalışır³⁵.

Şahabeddin Süleyman, ayrıca sanatçının çağdaşları ya da kendisinden sonraki sanatçıları etkileyip etkilemedikleri üzerinde durmaktadır.

Bazan da sanatçının etkilediği mukallitleri ismen verme yoluna gider. Necati bunlardan biridir³⁶.

Diğer yandan yazar, bazı şair veya naşirleri yabancı yazar veya şairlerle karşılaştırmaya çalışır. Böyle bir metot, bilimsel edebiyat tarihçiliğinde önemli bir unsurdur. Zira millî edebiyatların daha iyi anlaşılması ve açıklanmasında diğer yabancı edebiyat ve edebiyatçılarla mukayeseye gitmek önemli bir gerekliliktir. Bu doğrultuda Şahabeddin Süleyman, konunun önemini farkında olmakla birlikte sistemli ve edebiyat tarihinin bütününe yayılmış bir mukayese metodunu uygulamamış, birkaç örnekle yetinmiştir.

31 A.g.e., s. 37.

32 A.g.e., s. 41.

33 A.g.e., s. 279.

34 A.g.e., s. 305.

35 A.g.e., s. 349.

36 A.g.e., 8. 58.

Örneğin Halit Ziya'nın bazılarının zannettiği gibi Goncourt biraderlerinin muakkibi olamayacağını belki Türkleşmiş bir "Alphonse Daudet" olarak değerlendirilebileceğini ifade eder³⁷.

Bir başka yerde yazar, Mehmet Rauf'u Baudelaire ile karşılaştırır³⁸.

Şahabeddin Süleyman, zaman zaman edebî şahsiyetleri edebî akımlar açısından değerlendirerek onların bu akımlar içindeki yerini belirlemeye çalışmıştır.

Örneğin Şeyh Gâlib'i sembolizmin bizdeki temsilcisi olarak gösterir:

"Birinci devr-i edebî içinde yeni bir meslek-i edebî ihdâsıyla zekâ ve dehâsını gösteren Mehmed Esad Galip Dede Fransızların "symboliste" dedikleri (Remziyyûn) un reisidir"³⁹.

Sayıdığımız bu özelliklerin dışında yazarın genellikle ele aldığı konulardan biri de dil ve üslûp meselesidir. Bu konulardaki incelemelerinde bilimsel değerlendirmelerden çok klişe ifadelerle konuyu geçiştirmeye çalışmıştır. Meselâ Şeyhî Çelebi'nin üslûbunu verirken:

"Hakîkaten bütün eskiliğine rağmen büyük bir zarâfet-i üslûba mâliktir."⁴⁰ gibi oldukça kısa ve detaysız ifadelerle yetinmeye çalışır.

Gene buna benzer bir değerlendirmede Akif Paşa'nın eskiden tamamen kopmamakla beraber hissettiği gibi ihsas etmek, söylendiği gibi yazmak tarzını iltizâm ettiğini belirtir⁴¹.

Görüldüğü gibi Şahabeddin Süleyman, incelediğimiz bu özellikleriyle modern anlamdaki edebiyat tarihine yaklaşımda Abdülhalim Memduh'tan oldukça ileri bir düzeydedir.

37 A.g.e., s. 360.

38 A.g.e., s. 369.

39 A.g.e., s. 220.

40 A.g.e., s. 37.

41 A.g.e., s. 280.